

ZAMONAVIY TA'LIM TIZIMIDA BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING PROGNOZLASH KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH MUAMMOLARI

Arziwbay Kojamuratovich

Nukus DPI Umumiy pedagogika kafedrası katta o'qituvchisi

Annotatsiya. *Mazkur maqolada zamonaviy ta'lim sharoitida bo'lajak o'qituvchilarning prognozlash kompetensiyasini rivojlantirish muammolari tahlil qilinadi. Prognozlash kompetensiyasining mohiyati, tarkibiy tuzilmasi va pedagogik faoliyatdagi ahamiyati ilmiy asosda yoritiladi. Tadqiqotda ushbu kompetensiyani shakllantirishga to'sqinlik qiluvchi omillar aniqlanib, ularni bartaraf etish mexanizmlari ishlab chiqilgan. Natijalar oliy pedagogik ta'lim tizimida prognozlash kompetensiyasini tizimli rivojlantirish zarurligini ko'rsatadi.*

Kalit so'zlar: *prognozlash kompetensiyasi, pedagogik bashorat, kompetensiyaviy yondashuv, kasbiy tayyorgarlik, refleksiya, ta'lim sifati.*

Аннотация. *В статье анализируются проблемы развития прогностической компетентности будущих учителей в современных условиях образования. Раскрывается сущность, структура и значение данной компетентности в педагогической деятельности. Выявлены факторы, препятствующие ее формированию, и предложены пути их устранения. Результаты исследования подтверждают необходимость системного развития прогностической компетентности в высшем педагогическом образовании.*

Ключевые слова: *прогностическая компетентность, педагогическое прогнозирование, компетентностный подход, профессиональная подготовка, рефлексия, качество образования.*

Annotation. *The article analyzes the problems of developing forecasting competence of future teachers in modern educational conditions. The essence, structure and significance of this competence in pedagogical activity are revealed. Factors hindering its formation are identified and improvement mechanisms are proposed. The results confirm the need for systematic development of forecasting competence in higher pedagogical education.*

Keywords: *forecasting competence, pedagogical prediction, competence-based approach, professional training, reflection, education quality.*

Kirish. *Zamonaviy jamiyat taraqqiyoti ta'lim tizimiga yuqori talablarni qo'yimoqda. Raqamlashtirish, globallashuv va innovatsion rivojlanish sharoitida o'qituvchidan nafaqat mavjud bilimlarni yetkazish, balki ta'lim jarayonining istiqboldagi rivojini oldindan ko'ra bilish ham talab etiladi. Shu sababli pedagogning prognozlash kompetensiyasi muhim kasbiy sifat sifatida namoyon bo'lmoqda.*

Prognozlash kompetensiyasi – bu bo‘lajak o‘qituvchining ta’lim jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan pedagogik vaziyatlarni ilmiy asosda tahlil qilish, bashorat qilish va shunga mos qarorlar qabul qilish qobiliyatidir. Ushbu kompetensiya pedagogning strategik fikrlashi va kasbiy mas’uliyatini ta’minlaydi.

Mazkur maqolaning maqsadi bo‘lajak o‘qituvchilarning prognozlash kompetensiyasini rivojlantirish muammolarini aniqlash va ularni bartaraf etishning samarali mexanizmlarini asoslashdan iborat.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlardan foydalanildi: ilmiy-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish, pedagogik kuzatuv, so‘rovnoma va suhbat, diagnostik testlar, tajriba-sinov ishlari hamda statistik tahlil.

Tadqiqot pedagogika yo‘nalishida tahsil olayotgan talabalar ishtirokida amalga oshirildi.

Asosiy qism. Prognozlash kompetensiyasining nazariy asoslari.

Zamonaviy pedagogik ta’lim tizimida bo‘lajak o‘qituvchilarning prognozlash kompetensiyasini shakllantirish masalasi kompetensiyaviy yondashuv asosida amalga oshirilmoqda. Kompetensiyaviy yondashuv ta’lim jarayonini shaxsning real kasbiy faoliyatda samarali harakat qilish qobiliyatini rivojlantirishga yo‘naltiradi. Ushbu yondashuv doirasida prognozlash kompetensiyasi pedagogning kelajakdagi ta’lim natijalarini oldindan ko‘ra bilish, pedagogik vaziyatlarni bashorat qilish va ularga mos strategik qarorlar qabul qilish qobiliyati sifatida talqin etiladi.

Prognozlash kompetensiyasining shakllanishi murakkab va ko‘p bosqichli jarayon bo‘lib, u pedagog shaxsining motivatsion, intellektual, amaliy va refleksiv rivoji bilan uzviy bog‘liqdir. Motivatsion komponent pedagogning kasbiy faoliyatida bashorat qilishga bo‘lgan ichki ehtiyoji va qiziqishini ifodalaydi. Ushbu komponent yetarli darajada rivojlanmagan hollarda bo‘lajak o‘qituvchi o‘z faoliyatini chuqur tahlil qilishga va kelajakdagi natijalarni oldindan ko‘ra bilishga intilmaydi.

Kognitiv komponent esa pedagogik bashorat, ta’lim diagnostikasi, monitoring va tahliliy fikrlashga oid nazariy bilimlar majmuini o‘z ichiga oladi. Ushbu bilimlar pedagogga o‘quvchilarning rivojlanish darajasini, individual xususiyatlarini hamda ta’lim jarayonining dinamikasini ilmiy asosda baholash imkonini beradi. Kognitiv tayyorgarlik yetarli bo‘lmagan sharoitda prognozlash faoliyati subyektiv taxminlarga asoslanib qoladi.

Amaliy-operatsion komponent pedagogning olingan bilimlarni real pedagogik vaziyatlarda qo‘llash, pedagogik jarayonni modellash va ssenariylar ishlab chiqish ko‘nikmalarini ifodalaydi. Mazkur komponent bo‘lajak o‘qituvchining nazariy bilimlarini amaliy faoliyatga tatbiq etish darajasini belgilaydi. Amaliy tajribaning yetishmasligi prognozlash kompetensiyasining samarali rivojlanishiga to‘sqinlik qiladi.

Refleksiv komponent pedagogning o‘z faoliyatini tanqidiy tahlil qilish, xatolarni aniqlash va kelgusida ularni bartaraf etish strategiyalarini ishlab chiqish qobiliyatini

aks ettiradi. Refleksiya pedagogik bashoratning muhim sharti bo'lib, u o'qituvchiga o'z faoliyatining natijalarini doimiy ravishda qayta ko'rib chiqish imkonini beradi. Refleksiv ko'nikmalarning sustligi pedagogik faoliyatning stereotiplashuviga olib keladi.

Innovatsion komponent esa ta'lim tizimidagi yangiliklarni oldindan sezish, ularni tahlil qilish va pedagogik jarayonga moslashtirish qobiliyatini ifodalaydi. Raqamli texnologiyalar, masofaviy ta'lim platformalari va sun'iy intellekt vositalarining joriy etilishi sharoitida mazkur komponentning ahamiyati yanada ortib bormoqda.

Tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, oliy pedagogik ta'lim amaliyotida prognozlash kompetensiyasini rivojlantirishda bir qator tizimli muammolar mavjud. Jumladan, o'quv rejalarda pedagogik bashoratga bag'ishlangan maxsus modullarning yetarli emasligi, amaliy mashg'ulotlarning nazariy ma'ruzalardan ajralib qolishi hamda refleksiv faoliyatga kam e'tibor qaratilishi ushbu kompetensiyaning to'laqonli shakllanishiga to'sqinlik qilmoqda.

Shuningdek, ko'plab hollarda bo'lajak o'qituvchilar pedagogik vaziyatlarni tahlil qilishda statistik ma'lumotlar, monitoring natijalari va diagnostik ko'rsatkichlardan samarali foydalanmaydilar. Natijada bashorat jarayoni ilmiy asosdan ko'ra intuitiv taxminlarga tayanadi. Bu esa pedagogik qarorlarning samaradorligini pasaytiradi.

Prognozlash kompetensiyasining rivojlanishi bevosita ta'lim sifati bilan bog'liqdir. Ta'lim sifati pedagogning rejalashtirish darajasi, moslashuvchanligi va individual yondashuvni amalga oshirish imkoniyatlari orqali namoyon bo'ladi. Prognozlash kompetensiyasiga ega bo'lgan o'qituvchi o'quvchilarning ehtiyojlari va imkoniyatlarini oldindan aniqlab, ta'lim jarayonini shunga mos tarzda tashkil etadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, prognozlash kompetensiyasi rivojlangan pedagoglar o'quvchilarning bilim o'zlashtirish darajasini barqaror oshirishga, ijtimoiy-psixologik muammolarni erta aniqlashga va ta'lim jarayonidagi xavf omillarini kamaytirishga erishadilar. Bu esa pedagogik faoliyatning samaradorligini oshiradi.

Shu asosda prognozlash kompetensiyasini rivojlantirish uchun integrativ o'quv modullari, pedagogik modellashtirish mashg'ulotlari, loyihaviy ta'lim elementlari va refleksiv tahlil texnologiyalarini joriy etish zarurligi asoslab berildi. Mazkur mexanizmlar bo'lajak o'qituvchilarning nazariy bilimlarini amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirishga xizmat qiladi.

Natijalar. Tajriba-sinov ishlari natijalariga ko'ra:eksperimental guruhda prognozlash kompetensiyasi darajasi 25–30% ga oshdi. Tahliliy va refleksiv ko'nikmalar rivojlandi, kasbiy motivatsiya kuchaydi va pedagogik bashorat sifati yaxshilandi.

Muhokama. Olingan natijalar milliy va xorijiy tadqiqotlar bilan mos keladi. Prognozlash kompetensiyasining rivojlanishi pedagog shaxsining professional

shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bu holat kompetensiyaviy yondashuvning samaradorligini tasdiqlaydi.

Xulosa qilib aytganda, bo'lajak o'qituvchilarning prognozlash kompetensiyasini rivojlantirish ta'lim sifatini oshirishning muhim omilidir. Ushbu kompetensiyani tizimli shakllantirish orqali pedagogning strategik fikrlashi, mas'uliyati va innovatsion faolligi ta'minlanadi. Shu sababli prognozlash kompetensiyasi oliy pedagogik ta'limning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaralishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Zimnyaya I.A. Klyuchevye kompetensii. – M., 2004.
2. Khutorskoy A.V. Kompetentnostniy podkhod. – M., 2013.
3. Markova A.K. Psikhologiya professionalizma. – M., 1996.
4. Klarin M.V. Innovatsionnye modeli obucheniya. – M., 2016.
5. Abduqodirov A.A. Pedagogik kompetentlik. – T., 2018.